

Modern Türklük Araştırmaları Dergisi

Cilt 5, Sayı 2 (Haziran 2008)

Mak. #21, ss. 105-116

Telif Hakkı © Ankara Üniversitesi

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Yakın Dostu Hüseyin Baykara'nın Eserlerinde Ali Şir Nevâyî¹

Talip Yıldırım

Niğde Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü

ÖZET

Hüseyin Baykara ve Ali Şir Nevâyî her şeyden önce küçük yaştan itibaren hayatları birlikte geçen yakın iki dosttur. Nevâyî, Sultan Hüseyin'in hizmetinde çeşitli görevlerde bulunmasına rağmen Baykara'nın en güvendiği ve yanından ayırmak istemediği dostu, arkadaş idi. Hüseyin Baykara'nın eserlerine baktığımızda Ali Şir Nevâyî'yi pek çok kez görebiliriz. Özellikle Risalesi, Ali Şir Nevâyî için yazılmıştır desek doğru olur. Ayrıca, Baykara'nın Divanında Ali Şir Nevâyî'ye nazireler yaptığı ve atıflarda bulunduğu da görülmektedir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Hüseyin Baykara, Ali Şir Nevâyî, risale, nazire, atıf.

ABSTRACT

Hüseyin Baykara and Ali Şir Nevâyî first of all, are two very close friends whose childhoods were spent together from the early age. Although Nevâyî worked on various assignments in the service of Sultan Hüseyin, He was Baykara's most trustful friend and a fellow who he didn't want to be departed. Looking through the works of Hüseyin Baykara, we can see Ali Şir Nevâyî a lot of times especially it is true if was say his Risale was written for Ali Şir Nevâyî. Besides, in Baykara's Divan it is also seen Baykara makes nazîre to Ali Şir Nevâyî and attributes to him.

¹ Bu makale Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü ile Özbekistan Ankara Büyükelçiliği tarafından 5 Nisan 2006 tarihinde Ankara'da yapılan *Doğumunun 565. Yılında Büyük Özbek Şairi ve Devlet Adamı Ali Şir Nevâyî Bilimsel Toplantısı*'nda bildiri olarak sunulmuştur.

KEY WORDS

Hüseyin Baykara, Ali Şir Nevâyî, risale, nazire, attribution.

Hüseyin Baykara'nın eserlerinde Ali Şir Nevâyî'ye geçmeden önce, Baykara ve Nevâyî'nin hayat hikâyesine kısaca bir göz atmak gerekmektedir. Çünkü Hüseyin Baykara ve Ali Şir Nevâyî her şeyden önce küçük yaştan itibaren hayatları birlikte geçen çok yakın iki dosttur.

Ali Şir Nevâyî'nin babası Gıyasettin Kıçkine Bahşî ya da Kıçkine Bahadır, Horasan hâkimi Sultan Ebülkasım Babur'un adamlarındandır. Ali Şir Nevâyî'nin ataları, eskiden beri Timur oğullarının, özellikle bunlardan Ömer Şeyh ile oğlu Mirza Baykara'nın hizmetinde bulunmuşlardır. Ali Şir Nevâyî ise küçük yaşından itibaren, Mirza Baykara'nın torunu Hüseyin Baykara ile büyümüş, onunla birlikte okumuştur.

Ali Şir Nevâyî'nin babası Kıçkine Bahadır 1447'de Şahrüh'un ölümü üzerine henüz altı yaşında olan oğlunu da yanına alarak Irak'a gitmiştir. 1452'de Sultan Ebü'l-Kâsım Bâbü'r'ün Horasan'a hâkim olması üzerine tekrar oğluyula Horasan'a dönerek Ebü'l-Kâsım Bâbü'r'ün hizmetine girmiştir. O sırada Hüseyin Baykara da Ebü'l-Kâsım'ın yanında idi. Ebü'l-Kâsım, Ali Şir ile Hüseyin Baykara'nın öğrenimlerine çok yakın ilgi göstermiş, onlar da gördükleri teşvikle, küçük yaşta şiirler yazmaya başlamışlardır. Ebü'l-Kâsım 1456'da Meşhet'e giderken Baykara ile Ali Şir'i de birlikte götürmüştür. Ebü'l-Kâsım'ın 22 Mart 1457'de Meşhet'te ölmesi üzerine, Baykara Merv'e gitmiş, Ali Şir de Meşhet'te kalarak öğrenimine devam etmiştir. Ali Şir Nevâyî babasının ölümü üzerine Herat'a gelmiş burada bir süre kaldıktan sonra Semerkant'a giderek öğrenimine orada devam etmiştir.

Hüseyin Baykara Herat'ı alarak Horasan'a hâkim olmasından sonra, Semerkant'ta vali bulunan Ebu Sait'in oğlu Sultan Ahmet Mirza'ya mektup yazarak Ali Şir Nevâyî'nin gönderilmesini rica etmiştir. Sultan Ahmet Mirza'nın müsaadesi üzerine Semerkant'tan ayrılan Ali Şir, eski arkadaşı Sultan Hüseyin Baykara tarafından Herat'ta büyük bir sevgi ile karşılanmıştır. Bu karşılama 14 Nisan 1469'daki şeker bayramına rastladığından, Nevâyî tebrik için yazdığı *Hilâliye* kasidesini arkadaşı olan genç hükümdara sunmuştur (Levend1965: 29-47).

Nevâyî'nin Sultan Hüseyin'in hizmetinde kabul ettiği ilk görev mühürdarlıktır. Fakat bu resmî görev dışında o, Baykara'nın en güvendiği ve yanından ayırmak istemediği dostu, arkadaşı idi. Nevâyî 1472'de Divan Beyi olmuştu. Devlet işleriyle daha yakından ilgilenmeyi gerektiren bu yeni görev onun karşısına çeşitli zorluklar çıkarmış, saray entrikaları ile uğraşmak zorunda kalmıştı. Sultan Hüseyin'in paraya ihtiyaç duyduğu bir dönemde ayak oyunları ile saraydan uzaklaştırılması sağlanmış ve Esterâbat'a vali olarak atanmıştı. Fakat bu olaya Nevâyî çok üzülmişti. Devlet merkezinde oluşan düzensizlikten de rahatsız olan Nevâyî, Sultana mektup yazarak

düşüncelerini aktarmış fakat bir cevap alamamıştı. Bunun üzerine, yerine vekil bırakarak Herat'a gitmiş, görevinden affını ve Herat'ta kalmasına izin verilmesini Sultan'dan rica etmiştir. Fakat umduğu cevabı alamayınca tekrar Esterâbat'a dönmek zorunda kalmıştır.

Bir yıl sonra Nevâyî, dayısının oğlu Haydar'ı Herat'a göndererek ricasını tekrarlamış. Haydar, Sultanın yakınlarından bazılarının, Nevâyî'nin çeşnicibaşını elde ettiklerini, yemeğine zehir koydurarak Nevâyî'yi öldürmek istediklerini, bundan kuşkulanan Nevâyî'nin güç durumunda olduğunu söylemiştir. Bu sözlere üzülen Sultan, Nevâyî'ye bir mektup gönderip, eski arkadaşını öldürtmeyi aklından bile geçirmediğini, onu eskisi gibi sevdiğini bildirmiştir. Mektubu alan Nevâyî hemen Herat'a dönmüş, Haydar'ın söylediklerini Sultandan işitince, böyle bir suikastın aslı olmadığını söylemiş, Haydar da hapsedilmiştir. Nevâyî, Sultan Hüseyin'den valilikten affını istemiş, Sultanın izni üzerine Herat'ta kalmıştır (1488). Nevâyî 1490 da, divan beyliğinden ayrılmış, ondan sonra "Mukarreb-i Hazret-i Sultan" sanıyla Hüseyin Baykara'nın nedimi olarak kalmıştır (Levend 1965: 93-105).

1500 yılı Aralık ayı sonunda Hüseyin Baykara Esterâbat seferinden döndü. Ali Şir Nevâyî, her zaman olduğu gibi onu karşılamaya çıktı. Fakat bu defaki karşılama acıklı bir sonla noktalandı. Her ne kadar bu sırada Ali Şir Nevâyî 60, Sultan ise 62 yaşında bulunuyor idiler ise de, her ikisi de oldukça düşkünleşmişlerdi. Karşılaştıklarında Ali Şir Nevâyî attan inerek, Sultan'ın tahtrevânına yaklaşmak istedi, fakat yürüyemedi. İki arkadaşının omuzlarına ellerini atarak Sultan'a yaklaşıp, selamlayarak, elini öptükten sonra yere düştü (Aka 1991:93-105). Eski arkadaşının bu durumuna çok üzülen Sultan Hüseyin, onu kendi tahtrevânıyla Herat'a götürmüştür. Şairi kurtarmak için her çareye başvurulmuşsa da Nevâyî 3 Ocak 1501 de hayata gözlerini kapamış, Kutsiye camii yanında hayatta iken yaptırdığı yere gömülmüştür. Sultan Hüseyin, büyük cenaze töreninden sonra üç gün Nevâyî'nin evinde kalarak yas tutmuştur (Levend 1965: 46).

Sultan Hüseyin Baykara ve Herat, Ali Şir Nevâyî'den sonra pek az yaşayabildiler. Mâverâünnehr'e hâkim olan Muhammed Şibanî, bir süre sonra Ceyhun'u geçerek Murgab suyu yöresinde faaliyet göstermeye başlayınca, Hüseyin Baykara, oğlu Bedüzzaman'ı, Murgab boyuna gönderdiği gibi (Şubat 1506), kendisi de arkadan hareket etti. Lakin Herat'tan ayrıldıktan az sonra Baba İlâhi menziline gelindiğinde rahatsızlanarak öldü (5 Mayıs 1506). Cenazesi Herat'a getirilip daha önce yapılmış olan türbeye defnedildi (Aka 1991: 93-105).

Hüseyin Baykara ve Ali Şir Nevâyî hayatlarının birçok bölümünü savaşlarla ve devlet işleri ile geçirmelerine rağmen, onların döneminde Herat bir kültür ve sanat merkezi haline gelmiş, bu süre zarfında sanata ve sanatçılara büyük önem verilmiştir. Hüseyin Baykara şairler, ressam ve tarihçilerin de arasında bulunduğu pek çok ilim adamını himaye etmiştir. Baykara, Türkler arasında Farsçanın rağbet gördüğü bir

dönemde Türk diliyle eser yazmayı teşvik etmiş ve desteklemiştir. Hüseyin Baykara'nın devlet işlerinde olduğu gibi dil ve kültür mücadelesinde de yanında yine Ali Şir Nevâyî vardır.

Bu dönemde, kurduğu sağlam ve devamlı idarenin başında bulunan Sultan Hüseyin Baykara'dan başka fikir ve sanat eserlerini her şeyden üstün tutan ve memleketin belki en nüfuzlu adamı olan Ali Şir Nevâyî gibi bir şahsiyet, millî dil ve edebiyat cereyanının başında bulunuyordu. Şair Timurlu prensler gibi, hatta onlarından birçoğundan daha fazla, edebiyat meraklısı ve değerli bir şair olan Sultan Hüseyin'in, klasik çağatay şiirinin inkişafı hususunda büyük ve samimi bir alaka gösterdiğini bu maksatla daha çok Türkçe şiirler yazdığını Nevâyî anlatır. Hatta Türk diline ve edebiyatına ait bir takım meselelerdeki şüphelerini onun hallettiğini söyler (Köprülü 1977:301).

Bu iki yakın dostun hayatı, halk hikâyelerine de konu olmuş, onlar hakkında çeşitli hikâyeler anlatılmıştır. Bunlardan biri de "Ali Şir ile Gül" hikâyesidir. Hikâye kısaca şöyledir: Mir Ali Şir Nevâyî şehir dışında oturur, işine oradan gelip gider. Bir gün yol kenarında bir evde çok güzel bir kız görür ve ona âşık olur. Kızı babasından ister ve kızla nişanlanır. O günlerde Sultan ava gitmek için yoldan geçerken pencereden bakan Gül'ü görür ve Mir'in nişanlısı olduğunu bilmeden âşık olur. Av dönüşü bu kızı istemesi için Ali Şir Nevâyî'yi görevlendirir. Mir hiçbir şey söyleyemez ve Sultanın emrine uyarak kızın babasına gider, durumu anlatarak kızı Sultan Hüseyin'e ister. Kız nişanlı olduğunu söyleyerek teklifi reddeder. Mir Ali Şir "ben Sultana olan sadakatim, ekmeğinin ve tuzunun hakkı için, muhabbetimden vazgeçtim" deyince, kız yeni teklifi şartlı olarak kabul eder. Gül'ün şartı şudur: Yazacağı tezkireyi çarşıdaki attara götürecektir, attarın vereceği şeyleri de Gül'e getirecektir. Mir, teklifi kabul eder, kızın yazdığı iki tezkireyi alıp attara götürür. Attar istenilen ilaçları hazırlar ve Mir'e verir ve Mir de bunları Gül'e getirir. Gül ilaçlardan birini Mir'e verir ve içmesini ister. Kalan ilacı da Gül kendisi içer. Mir'e dönerek "Sultana söyleyin onunla evleneceğim ama kırk gün sonra" der. Kız üzgün bir şekilde; "İçtiğin ilacın ne olduğunu biliyor musun?" diye sorar. "Sizin aldığınız ilaç sizi çocuksuz yaptı, benim aldığım ilaç ta beni kırk gün sonra mezara götürecektir" der.

Mir üzülerek saraya gider ve Sultana kızın evlenme teklifini kabul ettiğini ancak kırk gün sonra evlenme ricasında bulunduğunu söyler. Sultan bunu kabul eder. Ölüme mahkûm sevgilisinin son sözlerini dinlemek, varsa vasiyetini almak ve son bir kere görmek için Mir Ali Şir, Gül ile görüşmek ister. Kadın kıyafetinde Gül'ün yanına gider. O sırada Sultan Hüseyin harem dairesine gelir. Şaşırان cariyeler Mir'i bir kazanın içine saklar. Sultan tesadüfen kazanın kapağını açtığında Mir'i görür. Hiçbir şey demeden kapağı kapatır. Ali Şir dışarı çıkınca ülkeyi terk etmek ister. Bir dervişle elbise değiştirerek Mekke'ye gitmek üzere yola çıkar.

Sultan Baykara da Gül'ü çok kederli görür sarayına döner ve can dostu Mir Ali Şîr'i yanına çağırır. Ali Şîr'in bir dervişle kıyafet değiştirip Mekke'ye gittiğini öğrenen Sultan, "Dostunun kalbini kırarak hacca gitmek neye yarar, hemen geri dön ve dostunun kalbini teselli et" diye bir mektup yazar ve bir ulakla ona gönderir. Bunu üzerine Mir döner. İki dost sarılarak ağlaşırlar. Ertesi gün Gül'ün hastalığının kırkıncı günüdür ve Gül ölür (Türkmen 2001).

Hüseyin Baykaranın eserlerinde Ali Şîr Nevâyî'ye baktığımızda ilk gözüme çarpan Sultan'ın Risale'si olacaktır.

Sultan Hüseyin, saltanatı için yaralı olduğunu her vesile ile ispat eden vefalı arkadaşını Esterâbat valiliğine atadığı dönemde yaşanan olaylar nedeniyle kırdığına çok üzülmüştü. Nevâyî, Baykara için eski bir arkadaş, bir devlet adamı olmaktan çok daha üstün bir varlıktı. Zamanına şeref veren bir şairdi; onunla övünebilirdi. Nitekim H 890=M 1485 tarihlerinde Nevâyî'yi öven bir Risale kaleme almış, kendisini ne kadar sevdiğini, onun varlığıyla nasıl övündüğünü anlatmıştı (Levend 1965: 38). Bu nedenle de Risale'nin büyük bir bölümünde Ali Şîr Nevâyî'den bahsedilmiştir. Mehmet Fuat Köprülü eser için "Hüseyin Baykara'nın adeta otobiyografi tarzında bir risalesi (Köprülü 1977:312) derken, Kemal Eraslan'da eserin otobiyografi şeklinde olduğunu belirtmiştir (Eraslan 1999). Fakat, yukarıda da belirttiğimiz üzere Agah Sırrı Levend'e göre Ali Şîr Nevâyî'nin gönlünü almak için yazılmış, onu öven bir eserdir.

Sultan Hüseyin Risaleye hamd ü sena ile başlar, insanların farklı yaratılmasından, herkesin kısmetinin ayrı olmasından, kendi devri ile eski devirlerin kıyaslamasını yapar ve döneminde halkın huzuru ile ülkenin imarı yolunda yapılan işlerden bahseder. Saltanatı zamanında birçok seçkin kişilerin yetiştiğinden bahseder, bu nedenle bu dönemini bütün zamanlardan üstün tutar. Bu dönemde Farsça şiir söylemenin yoğun olduğundan, Türkçe söylemenin pek rağbet görmediğinden bahseder. Bu noktadan itibaren Ali Şîr Nevâyî'nin yaptıklarından bahsetmeye başlar:

Tâ bu ferhunde zamân ve bu hüceste devrân kim bu nâ-tüvânınîng bayrı il-künümdin ve evceh ü rey kişî-karamdın kulluk silkidin kökeltaşlık payesiğa yitken ve mülâzemet tarikıdın müşâhabet sermâyesin itken harem kebuteri dik perde-serây-ı halvetide mahrem ve şurâhî bağtı dik şebistân-ı şoşbetide hem-dem. Hâk sözi edâsıda dilir ya'ni Mir 'Ali Şîr aşlağa 'llâhu şânehû kim tehalluşı Nevâyîğa meşhûr durur ve eş'ârıda bu tehalluş mestür. Türk tiliniñ ölgen cesediğa Mesih enfâsı bile rûh kıyürdi ve ol rûh tapkanlarğa Türki-âyin elfâz târ u püdidin tokulğan hulle vü harir kıyürdi. Ve söz gülîstânıda nev-bahâr-ı tab'ıdın revân-âsâ yağınlar bile reng-â-reng güller açtı. Ve nazm deryâsığa şehâb-ı fikretidin rûh perver katreler bile gün-â-gün dürler saçtı. Her şıf-ı şî'r meydanığa kim tekâver sürdi ol kişverni tiğ-i zebân bile öz hıttâ-i taşarrufığa kıvürdi. Anıñ nazmı vaşfıda til kâşır ve beyân 'âciz turur. Hâtrığa öziniñ meşnevileridin niçe beyt kilür bu ayıladurğan ma'nide nazm kılıp turur "Risale, R6a1-9" (Yücel 1996:69).

"Ta bu uğurlu zaman ve uğurlu devran ki bu güçsüzün halkımdan eski emektar adamı ve en huzurlu ve rahat akrabamdan kulluk ipliğinden

sütkardeşliği payesine ulaşan yol arkadaşlığını sohbet sermayesi yapan, harem güvercini gibi yalnızlık sarayının perdesinde gizli ve şarap sürahisi gibi sohbet haremindedir dost. Hak sözü edasında yiğit yani Mir Ali Şîr, Allah onun şanını düzeltsin, şiirlerinde Nevâyî mahlasını kullanmasıyla meşhurdur. Türk dilinin ölmüş cesedine Mesih nefesi ile ruh giydirdi ve o ruh bulanlara Türk usulü sözlerle atkı ve çözümleriyle dokunan cennet elbisesi giydirdi. Ve sözün gül bahçesinde tabiatın ilkbaharında yağın yağmurlarıyla rengârenk güller açtı. Ve nazm deryasına düşünce bulutlarından ruh besleyici damlalar ile rengârenk inciler saçtı. Her şiir türü meydanına hızlı at sürdü. O dil kılıcı ile sahip olduğu memleketlere ülkeler kattı. Onun nazmı vasfında dil ve beyan acizdir. Hatıra kendisinin mesnevilerinden nice beyitler gelir...”

diyerek, Nevâyî'nin Seyyit Hasan Erdeşir'e yazdığı *Şikâyet-nâme'sinden* 15 beyitlik bir bölümü aktarır. Bu eserde Nevâyî değerinin bilinmediğinden ve bunlara üzüldüğünde de bahsetmektedir. Hüseyin Baykara da *Şikâyet-nâme'den* bir bölümü buraya alarak bir nevi buna cevap vermiştir.

Risale, Nevâyî'nin özelliklerini anlatarak ve onu överek devam eder. Sonunda da Hüseyin Baykara, bu kadar güzel eserlerin sahibi olan şairin kendi zamanında yetişmesinden dolayı Allah'a şükrederek risaleyi tamamlar.

Baykara bu duygularını, başka bir vesile ile de göstermekten çekinmemiştir. Belh valisi olan Nevâyî'nin küçük kardeşi Derviş Ali'nin Sultan'a karşı ayaklanması, aleyhinde bir takım dedikoduların yayılmasına yol açmıştır. Nevâyî'nin üzüntüsünü gören Sultan Hüseyin, 898 yılı Ramazan'ında (1492) Nevâyî hakkında bir ferman çıkarmıştır. Ferman şu şekildedir:

“Şehzadeler, emirleri sudur, vüzerâ, âyan ve bilumum tebaam bilsinler ki, Rüknu's-saltana, Umdetü'l-memleke, Abdü'd-devletî'l-hâkânî, Mukarrebü'l-hazretî's-sultânî, Nizamüddin Emir Ali Şîr Nevâyî şefkatli kalbi ile bu yüksek devlet güneşinin tulûu zamanından beri temiz niyetli fikrini, büyük kudret ve dirayetli niyetini bu devletin yükselmesi uğrunda sarf etmiş, azamet ve rütbesini benim kardeşliğim derecesine yükseltmiştir. Ve bu yakınlık günden güne belki saatten saate ziyadeleşmektedir. Hattırma geldi ki, bu sırada müşarün-ileyhin kardeşi tarafından vaki olan ve affına karar verilen yolsuz hareketleri, bazı yanılanlar ve gaflete düşenler Umdetü'l-memleke olan müşarün-ileyhin üzerine müessir zannederler. Memleketin dahilinde herkese emrediyorum ki ve herkes bilmelidir ki, onun bizim nezdimizdeki mahremiyet ve hususiyeti tasavvur ettiklerinden çok daha ziyadedir. Ve bilâ istina herkes ona azamî hürmetle mükelleftir.”

Ayrıca, Sultan Hüseyin Baykara Nevâyî'ye gönderdiği yazılarda onun için şu vasıfları kullanmıştır: Cenab-ı hidayet-meab-ı mali-âyâb, zübde-i erbab-ı din ü devlet, kıdvet-i eshab-ı mülk ü millet, müessisü'l-hayrat, muvaffaku'l-müberrat, rüknu's-saltana, i'timadü'l-mülki ve'd-devletî'l-hakanî, mukarrebü'l-hazretî's-sultânî, nizamü'l-hakikati ve'd-din Emir Ali Şîr zade'llahü tevfikahu (Levend 1965: 42).

Atıflar

Hüseyin Baykara'nın şiirlerinde Nevâyî'ye atıflar yapıldığında görürüz.

102. Gazel 9. Beyit

iy Hüseyin il selâmet küydin bolğay celâ
ger Nevâyî yaŋlıĝ âheng-i hicâzımnı disem

174. Gazel 7. Beyit

ger Hüseyin'ğa bir otluĝ yüz ĝamı ot salmasa
bes niçük 'âlemni köydürdi Nevâyî-vâr otı

202/ 30-35 Muhammes

tâ ayırdı mindin ol meh-veşni çerĝ eger nihâd
iy Hüseyin tilbe köŋlüm bolmadı bir laĝza şâd
'âkıbet çün tapmadım ol şüh vaşlıdın murâd
yârdın ayru buzuĝ köŋlümge kıldım ĝayr-bâd
iy Nevâyî iyle künc olmay bu virânnı n'itey

203/30-35 Muhammes

bu ki şeyh-i şehrimizni ĝalk dir 'âkı besî
zühd ü takvî vü fezâyil birle hem kâmil besî
iy Hüseyin lik irür bu iş maŋga müşkil besî
kim Nevâyî' din şalâĝ ister irür ĝâfil besî
ĝırka vü seccâdesin ol meyĝa merhûn kıldı la

Nazireler

Gazeller karşılaştırılırken, tarafımdan hazırlanmış olan Hüseyin Baykara Divanı, Doç. Dr. Önal Kaya tarafından hazırlanan Fevaidü'l-Kiber, Prof. Dr. Günay Kut tarafından hazırlanan Garâ'ibü's-Sıgar, Prof. Dr. Kaya Türköy tarafından hazırlanan Bedâyi' u'l-Vasat ve Dr. Bilge Özkan Nalbant tarafından Doktora Tezi olarak hazırlanan Nevâdirü'n-Nihâye kaynak olarak ele alınmıştır.

Bu taramaya göre yapılan nazireler şu şekildedir.

Hüseyin Baykara Divanı 7. Gazel, Nevâdirü'n-Nihâye 27. Gazel ve Garâibü's-Sıgar 24. Gazele

Hüseyin Baykara Divanı 7. Gazel

-. - - / - . - - / - . - - / - . - -
nîl'din her bir elifdür ol meh-i ruhsâr ara
yâ nihâl-i serv bolmuş cilve-ger gül-zâr ara

Nevâdirü'n-Nihâye 27. Gazel

-. - - / - . - - / - . - - / - . -

kirse ol gül hırmeni ağyâr ile gül-zâr ara
mên hemânâ talpınur mên hırmen êtken hâr ara

Garâ'ibü's-Sıgar 24. Gazel

-. - - / - . - - / - . - - / - . -

ikki barmağ birle tuttum la' lin ruhsâr ara
eyle kim bülbül tutar gül yafrağın minķâr ara

Hüseyin Baykara 37. Gazel, Garâ'ibü's-Sıgar 145. Gazele

Hüseyin Baykara Divanı 37. Gazel

-. - - / - . - - / - . - - / - . -

bolsam öy küncide eşkim kaçresi gül-nâr irür
'azm-i gül-zâr iyilesem gül közlerimge hâr irür

Garâ'ibü's-Sıgar 145. Gazel

-. - - / - . - - / - . - - / - . -

ol peri köngli uçün rûhum esir ü zâr irür
bü' l- 'aceb taşî kanatsız kışğa pid-rüftâr irür

Hüseyin Baykara Divanı 38. Gazel, Garâ'ibü's-Sıgar 159., Gazel Fevâidül Kiber 174. Gazele

Hüseyin Baykara Divanı, 38. Gazel

-. - - / - . - - / - . - - / - . -

fürkâtiñdin haste könglüm katre katre kan irür
Allâh Allâh bu ni hic-i bi-ħad ü pâyân irür

Garâ'ibü's-Sıgar 159. Gazel

-. - - / - . - - / - . - - / - . -

tâ hayaliñgeh köngül geh köz ara mihmân irür
köz bile könglüm arasında ħaseddin kan irür

Garâ'ibü's-Sıgar 172. Gazel

-. - - / - . - - / - . - - / - . -

her lebiñg ölgenni tirgüzmekte cânâ cân irür
bu cihettin bir birisi birle cân-â-cân irür

Garâ'ibü's-Sıgar 190. Gazel

-. - - / - . - - / - . - - / - . -

ol kıyaş kim salţanat evci üze tâbân irür
barça şehler cism irür ol barçasıga cân irür

Fevâidül Kiber 174. Gazel

-. - / -. - / -. - / -. -
bili vü ağız körer körmesde çun pinhân irtür
pes muni kaçmak anı öpmek kaçan imkân irtür

Hüseyin Baykara Divanı 47. Gazel, Nevâdirü'n-Nihâye 320. Gazele, Bedâyi'ü'l-Vasat 162. Gazele

Hüseyin Baykara Divanı 47. Gazel

-. - / -. - / -. - / -. -
meh-veşi yok sorgalı bu zâr-ı hayrândın haber
ğam-keşi yok tapkalı bu râz-ı pinhândın haber

Nevâdirü'n-Nihâye 320. Gazel

-. - / -. - / -. - / -. -
cânğa yok könglümün ü könglümge yok cândın haber
mañga nè özün haber nè könglüm algandın haber

Bedâyi'ü'l-Vasat 162. Gazel

-. - / -. - / -. - / -. -
veh ki min bî-dilğa ni ol nâ-müsülmândın haber
ol müsülmân kim haberga bardı ni andın haber

Hüseyin Baykara Divanı 53. Gazel, Bedâyi'ü'l-Vasat 216. Gazele

Hüseyin Baykara Divanı 53. Gazel

-. - / -. - / -. - / -. -
ba' d-ez-in iy hüsn ehli ilni şeydâ kılmañgız
bî-vefâlık iyleben 'âlemğa rüsvâ kılmañgız

Bedâyi'ü'l-Vasat 216. Gazel

-. - / -. - / -. - / -. -
dostlar mahrem dip ilge râz ifşâ kılmañgız
başıñgızğa yüz belâ küç birle peydâ kılmañgız

Hüseyin Baykara Divanı 54 Gazel, Nevâdirü'n-Nihâye 366. Gazele (Garâ'ibü's-Sıgar 230. Gazel)

Hüseyin Baykara Divanı 54 Gazel

-. - / -. - / -. - / -. -
ol kuyaş kuyıda min âvâreni bend iylenğiz
bâri bu tezvîr ile könglümni hursend iylenğiz

Nevâdirü'n-Nihâye 366. Gazel

-. - - / - . - - / - . - - / - . - -
ol perî küyide mên divâneni bend eylenġiz
bend bendim zülfi zencîriġa peyvend eylenġiz

Hüseyin Baykara Divanı 57. Gazel, Nevâdirü'n-Nihâye 396. Gazele (Garâ'ibü's-Sıgar 250. gazel), Garâ'ibü's-Sıgar 245. Gazele

Hüseyin Baykara Divanı 57. Gazel

-. - - / - . - - / - . - - / - . - -
iyledi la' li tebessüm gönçe-i ġandân imes
dâġımı köñglüm ġanattı lâle-i nu' mân imes

Nevâdirü'n-Nihâye 396. Gazel

-. - - / - . - - / - . - - / - . - -
ġâk êtip köksümüni açılsun demek âsân êmes
gonçeni ' amdâ açıp gül eylemek imkân êmes

Garâ'ibü's-Sıgar 245. Gazel

-. - - / - . - - / - . - - / - . - -
ġâk bolġan köñglüme kıлмаġ ' ilâc âsân imes
ġonca kim açıldı bütkermek anı imkâm imes

Hüseyin Baykara Divanı 62. Gazel, Fevâidü'l-Kiber 283. Gazel

Hüseyin Baykara Divanı 62. Gazel

-. - - / - . - - / - . - - / - . - -
iy köñgül ol dil-rübânıñ özge yâri bar imiş
veh sañġa düşmen bolup ol özgelerge yâr imiş

Fevâidül Kiber 283. Gazel

-. - - / - . - - / - . - - / - . - -
her perî-peyker bir divâne'î kim zâr imiş
künde miñġ zulm olsa bir hem raġm-gâhı bar imiş

Hüseyin Baykara Divanı 67. Gazel, Fevâidü'l-Kiber 299. Gazele;

Hüseyin Baykara Divanı 67. Gazel

-. - - / - . - - / - . - - / - . - -
tiři vaşfıda didim dür kibi yeksân elfâz
zülfi sevdâsı ara lik perişân elfâz

Fevâidül Kiber 299. Gazel

..-./.-.-./.-.-./.-.-
 ol peri terkide ‘aqlımj didi yalğan elfâz
 ni ‘aceb aytsa divâne perişân elfâz

Hüseyin Baykara Divanı 98. Gazel, Bedâyi’ü'l-Vasat 389. gazel

Hüseyin Baykara Divanı 98

.-.-./.-.-./.-.-./.-.-
 kirpikimdin iy köngül her dem kanatlar sâz kıl
 hier deştidin vişâli küyige pervâz kıl

Bedâyi’ü'l-Vasat 389. gazel

.-.-./.-.-./.-.-./.-.-
 hecr oqıdın ey köngül her yan kanatlar saz kıl
 ol peri vaşlı hevâsın isteбен pervâz kıl

Hüseyin Baykara Divanı 124. Gazel, Garâ’ibü’s-Sıgar 515. Gazele

Hüseyin Baykara Divanı 124. Gazel

.-.-./.-.-./.-.-./.-.-
 veh ki bir katlığa andağ zâr u hayrân-min bu kün
 kim köz ü zülfi kibi mest ü perişân-min bu kün

Garâ’ibü’s-Sıgar 515. Gazel

.-.-./.-.-./.-.-./.-.-
 şubh-ı vaşlın ilge körgendin perişân bu kün
 şâm-ı hecrin ol ki zülf ittim peşimân bu kün

Hüseyin Baykara Divanı 153. Gazel, Garâ’ibü’s-Sıgar 560. gazele

Hüseyin Baykara Divanı 153. Gazel

.-.-./.-.-./.-.-./.-.-
 niçe ol ay hicride könglüm buzulğay gam bile
 niçe cismim öyi yimrülgey gam u mâtem bile

Garâ’ibü’s-Sıgar 560. Gazel

.-.-./.-.-./.-.-./.-.-
 könglüm ağzıngnıng hayâlidin ki bolmuş gam bile
 naqd üze münî durur kim naqş irür hâtem bile

Hüseyin Baykara Divanı 178. Gazel, Garâ’ibü’s-Sıgar 662. Gazele;

Hüseyin Baykara Divanı 178.

.-.-./.-.-./.-.-./.-.-
 kiçe hicriñdin vişâliñğa hayâlim bar idi
 hiç kimge ayta alman kim ni kim bar idi

Garâ'ibü's-Sıgar 662. Gazel

-. - - / - . - - / - . - - / - . -

Gice hicriñde tiriglikdin melâlim bar idi
tañğa tigrü ayta alman kim niñâlîm bar idi

Kaynaklar

- AKA, İ. (1991) *Timur ve Devleti*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- ALGAR H., ALPARSLAN, A. (1998) Hüseyin Baykara, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara.
- ECKMANN J. (1996) *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, Yayıma Hazırlayan: Osman Fikri SERTKAYA, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERASLAN K. (1999) *Hüseyin-i Baykara Divanı'ndan Seçmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- KAYA. Ö. (1996) *Fevâ'idü'l-Kiber*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KÖPRÜLÜ M. F. (1977) "Çağatay Edebiyatı", *İslâm Ansiklopedisi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayını.
- KUT, G. (2003) *Garâ'ibü's-Sıgar*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- LEVEND A.S. (1965) *Ali Şir Nevâî Hayatı, Sanatı ve Kişiliği*, C. I, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- NALBANT B. (2005) *Nevâdirü'n-Nihâye* (İnceleme, Metin, Dizin), Basılmamış Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- TÜRKAY K. (2000) *Bedâyiü'l-Vasat*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TÜRKMEN F. (2004) *Halk Edebiyatında Ali Şir Nevâyî İle İlgili Yaratmalar, Ali Şir Nevâyî'nin 560. Doğum, 500. Ölüm Yılı Dönümlerini Anma Toplantısı Bildirileri 24-25 Eylül 2001*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YÜCEL B. (1996) Hüseyin-i Baykara Risâlesi'nin Uzak İki Nüshası, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sivas.
- YILDIRIM T. (2003) *Hüseyin Baykara Divanı (İnceleme, Metin, Dizin)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora tezi, Ankara.

Talip Yıldırım

Niğde Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

Adres: Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, 5110 Niğde.

E-posta: tyildirim@nigde.edu.tr, yildirimtalip@hotmail.com

Yazı bilgisi:

Alındığı tarih: 4 Ocak 2008

Yayına kabul edildiği tarih: 8 Mayıs 2008

E-yayın tarihi: 15 Ağustos 2008

Çıktı sayfa sayısı: 12

Kaynak sayısı: 11